

Landskap: Närke Upptecknat av Olof Johansson
 Härad: Suedbo. Adress: _____
 Socken: Stavleunda Berättat av: A. F. Andersson
 Uppteckningsår: _____ Född år 15 i Svenstorp.

Uppteckningen rör Julen

<u>Föberedande arbeten, slakt, kok, osv.</u>	<u>1-2.</u>
<u>Sist uppstigen Lucia-dagen kallades "lucis"</u>	<u>1-3</u>
<u>Juleafton (pedel & breck.)</u>	<u>4-5</u>
<u>Juldagen & ärendagen</u>	<u>5.</u>
<u>Julekvar</u>	<u>6.</u>
<u>Julegille</u>	<u>6-7</u>
<u>Sagor om Jätten Jälve</u>	<u>7-8</u>
<u>Skopran & Stavleundativeden</u>	<u>8-9.</u>
<u>Skopvåkarna</u>	<u>9-10</u>

anskrift

1704:74

Stenbo
Smittor hol
Stavelund sin

Jätten Tjälve.

Jätten Tjälva, efter vilket Tjälvesa säteri i Snavlunda har sitt namn, var i forntiden ägare av trakten kring omkring. Han hustru Davra var ägare av trakten omkring Davra gårdar och sjöar i Viby och Snavlunda. Kort före Anskari ankomst dog jätten och hans hustru och begravdes å en kulle strax norr om gården, på vilken en väldig bautasten (minnessten) restes. "De gamla berättar" att när kristendomen började förkunnas, en bonde plöjde i kullens närhet, störde jätten i sin sömn och väckte sin hustru samt bad henne gå och se efter, vad det kunde vara. Hon fann då en bonde med plog och oxar, tog dem i sitt förkläde och bar in dem till jätten. Då han såg dem, sade han: "Bär ut de där kräken, ty de råda nog över oss!" Kullen är genom ministern Burenstens försorg omgärdad med en granhäck i vars mitt den väldiga bautastenen står.

Skriv endast på denna sida!

Utt. av Erasmus de Johans. 1704
sam. Västtr. p. 1, jul. 1917-20.

Fh.

Närke.
Fellingsbro Folkhögskola
och Lantmannaskola

1.

Den jättesigen, skapad, skal för till. Sundbo hd
Stavlanda. b.

minnen från Inavlunda för 70-80 år sedan
Berättade av en 75 åring A. V. Andersson från Lvenstorp.
i Inavlunda. Sundbo hd.

Julen, årets största högtid, var då som nu efter-
längtd av alla, av en stor del för den bastanta ma-
teriella förplägningen, som bestods såväl i bättre som
sämre lottades hem. Tidigt på hösten avskildes vid
första tröskningen en del säd, avsedd för mältningen och
brygden av julölet. Maltet gröpades allid i den i varje hem
varande hemkvarnen. Brygden förrättades vanligen 2 ä 3 veckor
före jul och bestod av två slags dricka bättre och säm-
re. Den bättre tunnan var avsedd för julen och fick
ej röras förrän julafton, då den i varje hem varande stora
kennkannan med lock på fylldes och placerades på jul-
bordet, vilket under dagens loyp så småningom dukades

12 sid.

Stellingsbro Folkhögskola

med allhandla bastanta maträtter, smör ost, bröd, kött, fläsk, korv, m. m. jämte den stora brännvinsflaskan fylld med sirupsblandat brännvin. Julbaket företogs vanligen strax efter bryggen varvid undantogs en del vört för att användas till bak av s. k. vörtlimpor, som bakades i stor mängd för att räcka över julen. Tidigt på hösten ystade bondgumorna julosten, varvid de, som ej hade tillräckligt med mjölk, kallade sina grannkvinnor att komma till ystölet. Dagarna före eller rättare julveckan bakades finbrödet av hemhandsiktat rågmjöl, varvid i förmögnare ställen något vetebröd s. k. trind och långskorpor bakades. Vetemjöl var en sällsynt vara och användes endast vid juletid. Vid slakten i oktober ordnade husmodern och undanlade julsovlet i sallinan. Natten till Lucia vågade

knappast någon familjemedlem insamma för att ej
bliva den s. k. "lusen" Kl. 1 eller 2 vaknade alla, skynda-
de upp och klädde sig skyndsamt, varvid mor ord-
nade den s. k. Luciafrukosten som bestod av köttfläsk,
ost, korv och vörtbröd, fadern ordnade Luciaglöggen var-
vid vanligen varje äldre borde hava minst 3 och barn
och kvinnor minst en sup. Efter detta förplägades krea-
turen med var sitt stora foder av bästa höet, varefter
arbetet vidtog såväl inom som utomhus. Allt från Lucia
var det dagliga samtalen julen och dess nöjen med åt-
följande kalas och juldanser. Julaftanens förmiddag
höggs julveden och hackades grans för att beströ-
de renskurade golven, fjöckast i förstugan och kök-
et. Då ryktades kreaturen och vindlades julfodret,
ved och vatten bars in för helgens behov. Husmodern
kokade kött och fläskmaten samt ordnade jullbordet
med dess tillbehör. När allt var ordnat ute och inne

dec 1704.

4.

företogs julbadningen av alla husets medlemmar, varefter helgdagskläderna påtogas och helgen invigdes med en bastant aftonvard och kvättsugen. Husmodern började nu ordna med gröt och lutfiskgrytan varvid julfusen tändes, utom det stora ~~tre~~ greniga ljuset, som endast fick brinna under måltiderna. På de flesta ställen manade husfadern barn och tjänare till en gemensam andaktsstund, varvid några julpsalmer gemensamt sjöngs eller lästes. Sedan framdukkade husmodern å bordet fisk- och grötfaten med påhållsd sirup. Gröten äts gemensamt ur fatet, och var var förpliktigad utpreka sin andel, samt uttala ett grötrim. Efter måltiden sökte en var vila för att vara tidigt vid aftan i kyrkan. Vanligen kl. 3-4 voro alla i rörelse och förplägade sig med den å bordet stående julmaten, varefter kyrkfärden företogs av så många som möjligt. De, som ägde

Märke
Sunnas
Storhanda

Mrs. Campbell J. Hanson
ber. av af. V. Tidman
75 år f. i Svartbyn

hästar, äkte övriga gingo försedda med torrvedsbloss, vilka spridde ett sällsamt sken vida omkring. Då man kom till kyrkan, hastades de i en hög, vilka upplyste hela kyrkbacken. Efter gudstjänstens slut var ett ivrigt jäktande av äkande och gående för att vara först hemma och få julförelägningsen, vilken den hemmavarande hade i ordningställt. Den som var först hemma, skulle först få in sin skörd, och de ville alla vara först. En sjuver förlög sig en gång att under otlesången hopsamla alla selstickerorna i en lvedsbos släde, varför stor äreda uppröd. Detta var för att de gående skulle komma först hem. Juldagen var man vanligen i lugn och ro, men tidigt annandagen var man uppe att glögga och äta s. k. annandagsfrukost, varefter grannar och vänner vanligen under dagen besökte varandra för att smaka på glöggen, samt fram på kvällen dra

en spader s. k. "fem kort i krumm" om en skilling banko. En del ungdom gick hela natten omkring i bygden med ljusa stjärnan, liggande penningar och matvaror till sina juldanser vid julens slut; detta tillfåg lyckades alltid gott. Mot julens slut ordnade alltid bondsänerna juldans i Tycke och Trimmersta byar var till ofta 50-60 personer av båda könen inbjöds. Valfägnaden bestod av vin glögg grunsch och möjligen kaffe för damerna. Glanspunkten i tillställningen var spelmannskåten, då en kittel med rykande glögg inbars i salen varvid gästerna fingo dricka efter behag och erlägga en slant till spelmannen, vilken ofta uppgick till 60 å 70 kr. Någon afton efter dessa fester ordnade de som gått med ljusa stjärnan sin fest på enahanda vis. Märkligt nog var att vid dessa fester var aldrig någon överlastad utan festerne allfige-

namn präglade av gemyflighet, sedan mångt parti
för framtiden ofta nog därstädes avslöts med tro
och loven.

Jätten Tjälve, efter vilket Tjälvesa säteri i
Snävlunda har sitt namn, var i forntiden ägare
av trakten däromkring. Hans hustru Davra var
ägare av trakten omkring Davra gårdar och sjöar
i Viby och Snävlunda. Kort före Anshari ankomst
dog jätten och hans hustru och begravdes i en
kulle straxt norr om gården, på vilken en väldig
bauta sten (minnes sten) restes. "De gamla berättar" att
när kristendomen började förkunna, en bonde plöj-
de i kullens närhet, störde jätten i sin sömn och
väckte sin hustru samt bad henne gå och se efter,
vad det kunde vara; hon fann då en bonde med

glog och oxar, tog dem i sitt förkläde och bar
 in dem till jätten. Då han såg dem ^{sade} han:
 "Bär ut de där kräken by de råda. nog över oss."
 Kullen är genom Ministern Burenstams försorg
 omgärdad med en grankäck i varn mitt den väl-
 diga bautastenen står

Skogsrån å Snavlundativeden.

En nu varande 90 årig änka påstår sig i sin
 barndom, när hon gick vall, flera gånger ha
 sällskaperat med den granna frun, men när
 hon tilltalade henne försvann hon, varvid
 följde ett djupt skallande skratt.

Sagan förmäler vidare att när Snavlunda kyrka
 började byggas bodde en ofantligt stor jätte

på Fiveden, vilken tog en sten och skulle kasta
mot kyrkan, men stenen föll ned å halva vägen
mellan Breberg och Döberg och kallas än i dag
Halvfärdsstenen. En annan kastades med större
fart men tog förn mot Bergaberget i Tjälvesta
skogen och och kastades tillbaka till södra
Torpa ladubacke, en tredje sten slannade å
Torpa skogen strax bredvid landsvägen i Bricke-
backen efter detta försök att krassa kyrkan
lade sig jätten till ro i sin grav.

Gamla tiders skolförhållanden

Några drag ur Inavlundas skolhistoria före
1842, berättade av A. V. Andersson, Svens torp

I östra delen av Inavlundas verkade en person
från Lerbäck, kallad "Lasse på stolen" som

gick ur hus i hus. Vänligen vistades han en vecka i varje hem. Under lästiden, som varade från dager till sena kvällen, satt gubben på en befolstol mitt på golvet med en lång käpp i handen. Barnen placerades i bänkar och säten runt omkring märlaren. Bakom dem måste alltid lämnas plats för spinnrockar m. fl. husmoderns verktyg, vilka voro i dagligt bruk. Psalmboken, katekesen och nya testamentet voro hela undervisningsmaterialet. Abc-boken skulle man ha lärt eleven, innan han fick gå i denna storskola. När gubben själv ej kunde räkna eller skriva, ansåg han denna konst onödig alltid framhållande, att detta vare högst farligt, åtminstone för döttrarna. Den sist i orten levande eleven i hans skola, J. P. Dalin i Rosendal, skulle på gubbens uttryckliga begäran tillika med de övriga titulera honom "preceptare" men

sade alltid "brevkäften" med hänseelse på gubbens
bede mun. Då gossen flera gånger fick skyk därför, sade
han: "Kära, söta brevkäften, ja kan ju inte säga greiften;
ni hör ju, att jag talar illa." Och därvid blev det dag
efter dag. Den gubben var makalös till att lära barn
nen, ja, värre än nuvarande lärare, säga de gamla, sade
han.

Trästra delen (Träveden) verkade en gubbe från Viby, kal
lad Lars Jan. Förvrigt hade han till yrke att förfärdiga bogträ
även han var makalös att lära barnen, "Ni har de bara
bara toke mot i Lars Jans tid" sade de gamla. Nämnda
mäster lär ha varit duktig att suga och var ej svår den dag
en han fick 3-4 supar till middag. Sedan satte han sig i spis
len och käljde på sina bogträ. Trästräcka byamän hade
anlagt en mera duktig lärare, en f. d. borgare från Skerwands

socken, Olov Kriholm, broder till den på 1860-talet
i Södermanland avlidne komminister Kriholm. Han
erhöll ett litet korpsställe, kallat Kärsbafallet, mot
att lära bynsbarn läsa. En avliden skolrådsledamot,
vilken gått i denna skola berättade ofta med vemod
om sin lärares fattigdom. Han såg honom dagligen
få äta isterdopp eller salt och peppar till potatisen
samt vattensoypa. Skolan liten och trång, med små fönster,
måste invymma 20-30 barn. Även här måste skolarbetet
fortgå i gott samförstånd med hustruns vävstol eller
spinnrock. Skolarbetet fortgick dagen i ända, ja, när det
var brätt, vid lysen från spiselbrasan skölningen till
dessa lärare var rina eller ingen, en tolvskilling en
och annan gång av de hederligaste.

Erenfrid, Johansson,
Trycke. Postadr: Vretstorp.